

NT-INTERVJUN

”POLITIK ÄR LIVET SJÄLVT” Samtal med Katrín Jakobsdóttir

*Katrín Jakobsdóttir.
Foto: althingi.is.*

Katrín Jakobsdóttir avgick från sin post som statsminister förra våren och kandiderade i presidentvalet. Det lyckades hon inte vinna och hon har nu valt att stiga ner från politikens arena efter 22 års arbete där. Hon låter dock fortfarande sin stämma höras, och engagerar sig nu helhjärtat i klimatfrågan.

Gerður Kristný är författare.

Katrín går med en nyckel i en kedja runt halsen. Landnamstidens husfruar gick på liknande sätt omkring med en nyckelknippa i bältet. Dessa nycklar gick dock sällan till några dörrlås i närheten utan var endast en statussymbol. I sju år bar Katrín nyckeln till isländska regeringskansliets byggnad. Hon kopplade loss denna nyckel när hon kandiderade i Islands presidentval. Valkampen

var synnerligen hårdför och slutade med att Katrín fick stå tillbaka för Halla Tómasdóttir. I alltingsvalet i början av december förlorade Vänstern – de gröna sina mandat i parlamentet. Katrín var i elva år partiledare för detta parti. 2024 var följaktligen ett stormigt år för henne. ”Naturligtvis är jag besviken över utfallet i alltingsvalet”, tillstår hon. ”Men först och främst är jag sorgsen över vänsterns belägenhet. Definitionen av höger och vänster är otydligare än den varit och det är många som inte ser några skäl till att binda fast sig vid en av de masterna. Nu röstar människor istället utifrån andra perspektiv, till exempel konservativa eller liberala, och ytterligare andra låter sig styras av i vilken utsträckning de tycker om den ena eller andra politikern. Jag känner människor som säger sig ha sympatier åt vänster men som ändå har lagt sin röst till höger. Det största orosmomentet är emellertid att kampen för fred, jämlikhet och orörd natur nu har så få talesmän i alltinget.”

Denna journalist har bjudits hem till Katríns lägenhet i Reykjavíks Vesturbær, och te har hållits upp i stora muggar. Solen orkar precis upp över horisonten i början på december, oförmögen att utföra några stordåd i vintermörkret.

Katríns politikerbana inleddes 2002 när hon blev suppleant i Reykjavíks stadsfullmäktige för Reykjavíkurlistan, en gemensam kandidatlista för socialistiska partier i huvudstaden. 2007 tog hon plats i alltinget för Vänstern – de

gröna och var utbildnings- och kulturminister jämte representant i Nordiska ministerrådet innan hon blev den andra isländska kvinna som axlade ämbetet som statsminister. Sammanlagt har Katrín deltagit i åtta valrörelser så i sådana sammanhang är hon garvad. De första valen gällde Reykjavíks stadsfullmäktige, sedan följde sex parlamentsval och så avslutades serien med ett presidentval. ”Jag har alltid tyckt att det varit roligt att resa runt i landet och träffa folk. Politiker har ofta i sig en blandning av tre saker: intresse för människor, ideologi och sakfrågor. Det första av dessa tre inslag är mycket starkt hos mig, men också den del som handlar om ideologi. Smutskastningen som ingår i valrörelserna tycker jag dock illa om. Sociala medier har gjort denna smutshantering tydligare än förr. När jag började min bana var det vanligt att folk kom till mötena och sa sin mening rent ut. Jag tyckte det var trevligare än att läsa diverse gräsligheter på nätet. Ibland vet jag inte heller om det är levande människor som skrivit dem. Vi har värnat om yttrandefriheten, men nu måste vi bestämma oss för huruvida AI ska ha samma rättigheter som vi människor. Man måste diskutera de moralisk-etiska aspekterna av den artificiella intelligensen, för den kan ställa till med stor oreda.”

Katrín gör paus i talet innan hon tillägger: ”Kampen om presidentskapet blev efter hand synnerligen aggressiv och hätsk. Jag var totalt utslagen efteråt.”

Vad gjorde du för att resa dig igen?

”Jag började lyfta skrot”, svarar Katrín direkt. ”Det fungerar som rejäl *empowerment* för en liten kvinna. Två gånger i veckan träffar jag en privat tränare som talar om för mig vad jag ska göra.”

Pacifisten och kriget

Katrín var också tvungen att ta i av alla krafter under tiden som statsminister. Inte nog med att en pandemi härjade. Dessutom började en serie vulkanutbrott på Reykjanesområdet så att man måste evakuera ett helt samhälle, och ute i världen inleddes många krig. ”Kriget i Ukraina skapade förstas oro i de nordiska länderna och ledde till att Sverige och Finland gick med i NATO – något som ingen hade förutspått. Sedan måste vi också hantera konsekvenserna av jordens uppvärmning; översvämningar och torka. Vi håller heller inte jämna steg med AI som förändrar all demokratisk diskussion i hela världen. De demokratiskt styrda länderna blir allt färre eftersom de hela tiden undergrävs. Det är mycket allvarligt. Ju längre jag arbetade med politik, desto mer demokratiskt sinnad blev jag.”

Har du aldrig ångrat att du lämnade regeringskansliet?

”Nej, det var dags. Statsministerns arbetsuppgifter tar aldrig slut. Det fanns alltid en person till man skulle prata med, alltid ytterligare ett möte. När jag avgick för att kandidera till president tyckte jag att jag hade haft alla samtal jag kunde föreställa mig i rollen som statsminister. Det är ingen fördel att hålla på i evighet i politiken. Jag blir alltid väldigt glad när människor säger att de saknar mig i det politiska livet. Motsatsen är så mycket vanligare!”

En av de saker hon är stoltast över från sin tid som statsminister är arbetet med den s.k. välbefinnandekonomin där Katrín deltog tillsammans med bl.a. Jacinda Ardern, Nya Zeelands dåvarande statsminister, och Nicola Sturgeon, dåvarande ledare för Skotska nationalistpartiet. ”Välbefinnandekonomin fokuserar inte enbart på siffror om tillväxt utan mäter välfärd också utifrån hållbarhet, jämvikt mellan arbete och privatliv, tillgång till en trygg bostad med mera. Jag hoppas innerligen att det arbetet kan fortsätta.”

Katrín berättar att i hennes trappuppgång bodde det en gång en irakisk asylsökande. ”Vi stötte på varandra ibland i tvättstugan och pratade som grannar gör, och en dag hade han förstått vad jag hade för arbete. ”I was told you were the general manager of Iceland.” Det tycker jag var en rätt bra beskrivning av statsministerns funktion.”

Hur var det för en uttalad pacifist att behöva stödja Ukrainas försvarskrig mot Ryssland?

”Jag tror på att internationellt samarbete i FN är det enda rätta när så allvarliga händelser äger rum i världen. Samtidigt är detta organs brister uppenbara, eftersom vissa stater alltid kan lägga sitt veto mot rådets beslut, om och om igen, vare sig det gäller Israels beteende gentemot Palestina eller Rysslands mot Ukraina.”

Det verkar inte finnas något sätt att sätta P för dessa länder.

”Nej, men i det internationella samarbetet är det inte möjligt att bara prata med dem som är av samma åsikt som man själv.”

Katrín tänker efter ett slag innan hon fortsätter. ”Mina tre söner har frågat mig vad vi islänningar skulle göra om vårt land blev invaderat. Vi skulle slåss, har jag svarat. Jag slutar inte vara pacifist, men jag förstår att ett land vill försvara sig när en fiendearmé rusar in över landgränsen med vapen.”

Kan man inte rå på ryssarna?

”Det verkar inte så. De har sina allierade i världssamfundet och vissa länder väljer att sitta på två stolar. Nu när Trump har installerats i Vita huset blir det heller inte lättare att hitta en lösning på kriget i Ukraina. Nu talar man om att Ukraina möjligen får släppa ifrån sig landområden. Skulle vi islänningar gå med på att släppa ifrån oss några fjäll och fjordar om vårt land blev invaderat?” frågar Katrín.

Förödelsen i Gaza

Ytterligare ett krig ligger inte mindre tungt över världssamfundet, Israels attack mot Gaza i oktober 2023. Katrín var då statsminister. I presidentvalskampen lades det henne till last att inte ha visat ett tillräckligt starkt engagemang mot lidandet. ”När man är statsminister gör man naturligtvis en massa saker i kulisserna som inte kommer ut till media, för på så vis kan man självklart nå större framgång. Som statsminister måste man också vara otroligt noggrann och känna till de juridiska aspekterna av varje enskild fråga. Jag tycker ändå att till syvende och sist tyder allt på att Israel har bedrivit folkmord. Otroligt många civila har fått sätta livet till i Gaza, däribland många barn, och självklart är det ett brott mot internationella lagar. De nordiska länderna stod inte enade i sina reaktioner på attacken mot Gaza och min regering kritiserades för att ha lagt ner sin röst i omröstningen om vapenvila i Gaza i FN:s generalförsamling. Däremot röstade vi sedan för en stor ökning av humanitär hjälp och stödde alla förslag om vapenvila. Dessutom begärde vi att möten skulle hållas i säkerhetsrådet. Detta enades faktiskt de nordiska länderna om när kriget bara fortsatte. Än en gång påminns jag om hur säkerhetsrådet fallerar, det forum som skapades just för att man skulle kunna förhindra sådana här katastrofer. Det har i säkerhetsrådet hållits många möten om angreppet utan framgång, och vissa länder har försökt agera medlare. Kriget i Gaza har tagit mig hårt och var en av de svåraste frågor jag hade att göra med i min regering eftersom det där fanns väldigt många motstridiga åsikter. Kriget var för mig också en hjärtefråga eftersom jag tidigare engagerade mig mycket i att erkänna Palestina som självständig stat, vilket ju röstades igenom i alltinget 2011. Jag hade önskat att den isländska regeringen hade gjort samma sak som den norska, som omedelbart ställde sig på Palestinas sida i den uppmärksammade omröstningen. Å andra sidan stod vi ändå de andra nordiska länderna nära. Jag är inte säker på att det på det stora hela hade förändrat något, men hela saken tog hårt på mig eftersom detta är en viktig fråga som det är avgörande att man engagerar sig i.”

Nu har tiderna blivit väldigt oberäkneliga.

”Ja, under 1900-talet sista decennium tyckte jag att världen var på rätt väg, men det gör jag inte längre.”

Hur så?

”Klimatförändringarna har enorm påverkan på våra liv. Översvämningarna blir större och torkperioderna hårdare på många ställen i världen och konsekvenserna blir ännu allvarligare där infrastrukturen är svag. När pandemin slog till spred den sig blixtnabbt över hela jorden och vi islänningar insåg hur beroende vi är av andra i fråga om förnödenheter och materiel. Många

tycker att världen har blivit så komplicerad och därmed blir det också svårare att vara människa. Vi måste förstå all denna teknik som vi dels behöver i det dagliga livet men också för att sköta våra medborgerliga plikter, som till exempel att medverka i den demokratiska processen, sortera sopor eller bara att utnyttja allmänna kommunikationer. I varenda stad jag besöker talar man om bostadsbrist, men överallt finns det ändå byggkranar. Det är mycket som är konstigt i systemet.”

Själv har Katrín precis laddat ner bussappen till mobilen. ”Jag har ingen chaufför längre”, säger hon och skrattar. ”Och heller inga medhjälpare, och därför dubbelbokar jag mig jämt och ständigt.”

I arbetet som statsminister deltog hon i möten med statsöverhuvuden från hela världen och vande sig vid att ständigt ha livvakter i följe. ”Det kunde ibland ge självbilden en knäck, men kunde också vara lite lustigt. En gång var jag inbjuden till möte med dåvarande svenska statsministern Stefan Löfven i Örnköldsvik. Jag passade på att lägga in en löprunda och meddelade mina livvakter, en man och en kvinna. Det var ingen stor sak för dem och de fick på sig löparskorna i ett nafs. Sedan började vi springa men det dröjde inte länge förrän min kvinnliga medhjälpare och jag hade sackat efter rejält. Det spelade ingen roll hur mycket jag än försökte komma ikapp svenskarna, det gick bara inte. Till slut blev jag tvungen att krypa till korset och be dem sakta ner medan jag pustade ut. ”Inga problem!” sa kvinnan utan att så mycket som dra efter andan. ”Ska vi inte passa på att göra några armhävningar?” Jag gjorde som jag blev tillsagd trots att jag var så andfådd att jag inte fick ur mig ett enda ord. Men jag tyckte jag fick lite plåster på såren när jag sedan fick veta att denna kvinna var tidigare svensk mästare i *boot camp*.” Katrín gör en liten paus innan hon fortsätter: ”Nu är jag en fri kvinna och kan gå ut livvaktlös.”

Statsministerämbetet kräver också ett visst mått av värdighet som det inte finns några skäl att försöka leva upp till längre. ”På sistone har jag försökt hitta tillbaka till mina rötter och har börjat gå i jeans, boots och skinnjacka igen. Nyligen gav jag bort halva garderoben till några unga tjejer här i området. Det var dags för det.”

Under en tid hade de nordiska länderna nästan enbart kvinnor som statsministrar. Sanna Marin i Finland, Mette Frederiksen i Danmark, Erna Solberg i Norge och Katrín på Island. I Sverige hade man Magdalena Andersson en tid. ”Men det blev allt färre kvinnor under mina år och nu är bara Mette kvar”, säger Katrín eftertänksamt. ”Mötena med de nordiska ledarna skiljer sig alltid från alla andra möten. De präglas av stor vänskap, vi har ju liknande samhällstyp i våra länder med ett utbyggt välfärdssystem och en fungerande demokrati. Det råder därför ett slags stämning av gemytlig släkträff när de nordiska statministrarna kommer samman.”

Håller ni kontakt efter att ni avgått som ledare?

”Mja, jag har bara varit i kontakt med Jonas Gahr Støhre och Mette Frederiksen.”

Skickar ni julkort till varandra?

”Nej, sms!” svarar Katrín med ett leende.

Hon erkänner att i början av statsministerbanan tyckte hon det var nervöst att träffa kända statsöverhuvuden på möten utomlands. ”Angela Merkel sa till mig att jag hade ett väldigt levande ansikte, och det stämmer. Även om jag lärt mig mycket i det här arbetet klarade jag aldrig av att visa upp något pokerfejs. Jag tycker det är en avundsvärd egenskap att kunna vara alldeles nollställd i ansiktet.”

Ingen lek att anställa en statsminister

Det är många som har undrat vilka uppgifter Katrín ska erbjudas efter sju år på statsministerstolen. Hon säger att främmande människor kan stoppa henne på gatan för att diskutera arbetsmarknadsfrågor. ”Själv skulle jag tveka att anställa mig”, säger Katrín och skrattar. ”Jag är van att själv styra och ställa och det vore ingen lek att ha mig på ett pass vid köttdisken. Jag har förstått att personligheten inte förändras mycket med åldern, och vissa av oss är sådana att vi bara måste få bestämma hela tiden. Kontrollbehovet har inte enbart forrats under ministertiden. Det har alltid funnits där.”

Men det är inte precis så att Katrín är sysslöslös, för nu ingår hon i Arctic Circle-samarbetet, en grupp som startades av Islands tidigare president Ólafur Ragnar Grímsson med flera, som ett diskussionsforum för ämnesspecialister, politiska ledare och framträdande företagsledare om de problem som står för dörren på Nordkalotten på grund av klimatförändringarna. ”Jag brinner för den här frågan”, säger Katrín, som just kommit hem från en lång vistelse i Japan, Kina och Korea å Arctic Circles vägnar.

Ryssland deltar inte i Arctic Circles möten så länge de krigar mot Ukraina, men Kina sitter förstas med runt bordet. ”Jag vågar inte säga något om huruvida Kina når de ambitiösa mål man har satt upp. Jag tycker å andra sidan att det är viktigt att landet deltar i Parisöverenskommelsen, och dess representanter har ofta understrukit att de står bakom de målen. Självklart eldas det fortfarande mycket med kol i Kina, men man gör tydliga uttalanden om att målet är att dra ner på kolanvändningen och till exempel med stor framgång bygger system för att skapa uppvärmning och el med geotermik. Kina är ett enormt stort land med många invånare och förändringar tar tid, men klimatfrågan kan aldrig lösas utan dem.”

En liten nation med starkt budskap

Lyssnar man alltid på ditt sätt att se trots att du kommer från ett land med så liten befolkning?

”Vi islänningar är inte fler till antalet än att vi förmodligen skulle få plats i ett enda bostadskomplex i Indien”, säger Katrín och skrattar. ”Därför förundras jag ofta över att man lyssnar på oss med så stor respekt. Det upplevde jag både som statsminister och också nu när jag arbetar för fria intresseorganisationer. Andra länder är intresserade av vad vi har att säga, och det är också på grund av att vi har en hel del att säga. Till exempel vill man gärna höra om Islands framgångsrika jämställdhetspolitik.”

Inte nog med att Katrín är med i Arctic Circle, också ett annat viktigt arbete dök nyligen upp i hennes väg. Det finns ett förslag om att hon ska leda en kommitté å WHO:s vägnar om klimatförändringar och folkhälsa. ”Kommittén ska lägga fram förslag om hur man stävjar klimatförändringarnas effekter på människors hälsa. Den kunskap vi redan har om saken borde resultera i åtgärder. I sammansättningen av kommittén lade man vikt vid att ledamöterna skulle ha egen politisk erfarenhet.”

Om Katrín skulle ge ett gott råd till nyblivna politiker kommer svaret snabbt: ”Jag var 26 år när jag valdes till representant i Reykjavíks stadsfullmäktige och innan jag visste ordet av hade jag blivit ordförande för Miljö- och hälsovårdsnämnden. Då satte jag upp målet att Reykjavík skulle bli ett föredöme vad gäller hållbarhet. Men hux flux var det lösspringande katter som stod överst på dagordningen. Jag var ju tvungen att agera och införde regeln att herrelösa katter skulle kastreras och att man skulle märka dem med microchip istället för öronclips. Men det var ju inte detta som fått mig att ägna mig åt politik. Strax därefter upptäcktes det att det fanns mjältbrand i kommunen, och den måste jag förstås också handskas med. Och inte långt därefter tog det eld på en återvinningsstation för bildäck och giftiga ångor spreds över staden. Då ringde man till ordföranden för Miljö- och hälsovårdsnämnden! Jag lyckades dock få igång Reykjavíks naturskola som fortfarande är verksam, men när jag ser tillbaka känns det ändå som att tiden gick åt till katter och mjältbrand. Den lärdom jag drar av åren i politiken är den, att även om man har för avsikt att genomföra viktiga åtgärder, är det alltid verkligheten som styr.”

Vintermörkret sänker sig över köksbordet i Vesturbær. Katrín har inte bara ägnat sin nytillkomna fritid åt att lyfta skrot, utan också åt att gå igenom gamla dokument. ”Jag har skrivit ner några personliga funderingar kring politik och demokrati. Det har varit väldigt givande och läkande. Min dokumentinsamling från regeringstiden har hamnat på Isländska riksarkivet och jag måste också gå igenom den.”

Katrín tvivlar på att hon kommer att ge ut de där reflexionerna. ”Jag är mycket kritisk mot mig själv när det gäller skrivande och tycker inte att mina anteckningar är tillräckligt bra för att ges ut. Som ämbetsman var jag van att skriva för partiet och också att uttala mig publikt. Det är mycket svårare att skriva från sitt innersta. Först och främst har skrivandet fungerat läkande för att jag själv skulle förstå hur jag mådde medan jag var aktiv i isländsk politik. Därför skrev jag ner min egen historia. Det kan också vara roligt för mina söner att förstå varför jag aldrig var hemma.”

Katrín hävdar att hon sanningsenligt kan säga att hon inte ångrar att hon helhjärtat ägnade sig åt politik i 22 år. ”Jag är stolt över framgångarna och ofta var jobbet fantastiskt roligt. Jag lärde känna otroligt många människor och jag har mycket kvar att ge även om jag lämnat politiken, men jag förstår också att jag slutade i rättan tid. Det är svårt att sluta med politik, mycket svårare än att börja, möjligen är det det allra svåraste – för politik är inte ett arbete, det är livet självt. Men så kommer det en dag då man inte kan satsa sig själv varje dag året om – och då är det dags att säga adjö, även om det finns uppgifter kvar att göra, de kommer alltid att finnas där. Så jag ångrar inget, och jag ser fram emot mitt nya liv.”

Gerður Kristný

Översättning från isländska:
Ylva Hellerud